

ХРОНІКА

УДК 549

АНГЕЛІНА ЯСИНЬСКА – ПЕРША АСПІРАНТКА ЄВГЕНА ЛАЗАРЕНКА (до 80-річчя від дня народження)

О. Матковський, П. Білоніжка

*Львівський національний університет імені Івана Франка
79005 Львів, вул. Грушевського, 4
E-mail: geomin@geof.franko.lviv.ua*

Проаналізовано життєвий і творчий шлях А.А. Ясинської, відзначено її великий внесок у підготовку мінералогічних кадрів і розвиток космічної та регіональної мінералогії.

Ключові слова: А.А. Ясинська, космічна мінералогія, метеорити, регіональна мінералогія, рудні мінерали, Львівський університет.

У липні 2002 року виповнилося 80 років від дня народження відомого вченого і педагога, кандидата геолого-мінералогічних наук, доцента кафедри мінералогії, почесного члена Українського мінералогічного товариства Ангеліни Андріївни Ясинської. Її понад 50-річна науково-педагогічна, навчально-методична, організаційна і громадська робота тісно пов'язана з Львівським університетом, у якому пройдено шлях від студента до доцента і завідувача кафедри, вона стала гідною спадкоємицею свого вчителя професора Євгена Лазаренка.

Народилася Ангеліна Андріївна 29 липня 1922 року в м. Первомайську Миколаївської області в родині вчителів. У цьому ж місті закінчила шість класів середньої школи. Після переїзду батьків до м. Дніпропетровська Ангеліна навчалася в СШ № 75 і закінчила її з золотою медаллю; у 1939 р. вступила на геологорозвідувальний факультет Дніпропетровського гірничого інституту.

У 1940 р. сім'я Ясинських переїхала до Львова, і Ангеліна стала студенткою другого курсу природничо-математичного факультету Львівського університету. У 1941 р. вона проходила навчальну геологічну практику в мальовничих околицях Кременця, де її й застала друга світова війна. Тоді деякі студенти пробиралися додому на захід, уже зайнятий німцями, а вона пішла на схід у невідоме... З великими труднощами добралася до Сталінградської області й добровільно пішла на фронт, потрапивши в 1077-й зенітно-артилерійський полк. Її батарея стояла на маленькому Зайцівському острові й прикривала Сталінградський танковий завод та переправу через Волгу. Двісті днів і ночей летіли бомби, снаряди, горіла земля, Волга, а Ліна та її соратники по зброї стояли на смерть, прицільним вогнем знищували ворожі літаки, танки, піхоту, і вистояли. Були ще важкі бої за звільнення Керчі, Севастополя, Польщі. Та доля була милою, і Ліна в чині сфрейтора повернулася додому 1945 р. здоровою і змужнілою.

Після тривалої перерви вона стала студенткою третього курсу, однак уже не природничо-математичного, а геологічного факультету, щойно організованого молодим доцентом Євгеном Лазаренком. Після закінчення 1948 р. університету А. Ясинська, одержавши диплом з відзнакою, стала першою аспіранткою кафедри мінералогії. В 1951 р. Ангеліна Ясинська успішно завершила навчання в аспірантурі під керівництвом проф. Є.К. Лазаренка і захистила кандидатську дисертацію на тему “Залежність властивостей цинкових обманок від хімічного складу”; офіційними опонентами були всесвітньо відомі мінералогічні кристалографи М.В. Белов та І.І. Шафрановський. У 1952 р. їй було присвоєно науковий ступінь кандидата геолого-мінералогічних наук і вчене звання доцента.

Педагогічна діяльність А.А. Ясинської розпочалася 1952 р. на посаді доцента кафедри мінералогії, у 1969–1974 рр. вона очолювала цю кафедру, а в наступні роки й аж до виходу на пенсію 2000 р. працювала доцентом цієї кафедри. Ангеліна Андріївна вела профільний курс “Мінералогія” для геохімічної спеціальності, спецкурси “Мінераграфія”, “Геохімія екзогенних процесів”, “Геохімічна спеціалізація і рудоутворення”, “Спецметоди досліджень у мінералогії”. Їй належить уведення в навчальний процес нового спецкурсу “Основи космічної мінералогії”, який читала для студентів-геохіміків з 1971 р. Для усіх названих курсів і спецкурсів А.А. Ясинська складала й опублікувала робочі програми та методичні розробки. З ініціативи Є.К. Лазаренка вона переклала українською мовою третє, виправлене і доповнене російське видання книги С.А. Вахромеєва “Руководство по минераграфии”, опубліковане під назвою “Посібник з мінераграфії” (вийшов у видавництві Львівського університету 1959 р.), крім того постійно керувала курсовими та дипломними роботами, навчальними і виробничими практиками студентів.

Наукова діяльність А.А. Ясинської досить багатогранна і стосується різних проблем мінералогії. У творчому доробку Ангеліни Андріївни близько 140 опублікованих наукових праць, серед яких чотири монографії, низка рецензій і статей з історії мінералогії. Вона є співавтором декількох наукових звітів. Наукові розробки вченої можна згрупувати в чотири головні напрями: космічна мінералогія; регіональна мінералогія; характеристика окремих мінералів та їхній типоморфізм; методи мінералогічних досліджень.

Перший напрям є новим у мінералогічній науці. Його започаткувала на кафедрі мінералогії 1960 р. А.А. Ясинська дослідженнями метеоритів (назву “космічна мінералогія” вперше запропонував Д.П. Григор’єв 1962 р.). Ці дослідження були спрямовані на вирішення таких питань: упорядкування й поповнення колекцій метеоритів та астроблемних імпаکتитів Мінералогічного музею; комплексне вивчення особливостей складу і властивостей мінералів метеоритів різних типів і класів, у тім числі всіх нових, що впали на територію України; цілеспрямоване підбирання та опрацювання літературних даних про космічні мінерали метеоритів, Місяця, космічного пилу тощо. На початку 1999 р. за сприяння Л.М. Волкової в Мінералогічному музеї імені Євгена Лазаренка облаштовано тематичну вітрину “Метеорити” з ілюстративними плакатами про мінеральний склад і структуру метеоритів, мінерали Місяця, а також метеорити Марса.

Результати досліджень з цього напрямку висвітлені в 33 публікаціях А.А. Ясинської, як самостійних, так і у співавторстві з Є.К. Лазаренком та іншими вченими. В них схарактеризовано етапи становлення космічної мінералогії, особливості складу і властивостей мінералів метеоритів, місячних порід та космічного пилу, ознаки

ударного метаморфізму мінералів метеоритів і місячних порід, генетичні аспекти метеоритів, онтогенія космічних мінералів, включення у мінералах кам'яних метеоритів, проблема походження алмазу в метеоритах, а також порівняльна характеристика мінералів метеоритів, земних і місячних порід, генетична класифікація включень у мінералах метеоритів, дослідження кам'яних метеоритів *Княгиня*, *Пултуск* та двох нових хондритів *Андріївка* й *Горлівка*, описано органічну речовину в космічних тілах Сонячної системи. Особливо треба згадати про три узагальнені проблемні статті, опубліковані у співавторстві з Є.К. Лазаренком на сторінках Мінералогічного збірника (1970, № 24, вип. 4; 1972, № 26, вип. 1; 1976, № 30, вип. 2) під назвою "Некоторые современные аспекты космической минералогии".

Регіонально-мінералогічні дослідження в працях А.А. Ясинської посідають друге місце (їм присвячено близько 30 публікацій). Головними об'єктами цих досліджень були різноманітні геологічні утворення західних регіонів України. Серед них перші мінералого-геохімічні дослідження залізних руд, які завершилися неопублікованим монографічним зведенням "Железные руды западных областей УССР и сопровождающие их редкие и рассеянные элементы" (В.Ф. Лесняк, А.А. Ясинська, 1961). На 60–70-і роки минулого століття припадають дослідження окремих мінералів соляних родовищ Передкарпаття (доломіт, кам'яна сіль), крейдових відкладів Східноєвропейської платформи (барит, гіпс, пірит). У 1972 р. вийшла перша монографічна праця у співавторстві з В.І. Колтуном, Я.Т. Роскошем і Ю.М. Сеньковським "Літогенез сірчаних родовищ Прикарпаття", у якій особливу увагу приділено дослідженню речовинного складу та структурно-текстурних особливостей сульфатно-карбонатних і метасоматично змінених сірковмісних порід, геохімії стронцію, барію, а також обґрунтуванню епігенетичної концепції походження покладів самородної сірки. Вивчення взаємовідношень гіпсів і ратинських вапняків, а також гіпсу, сірки й кальциту дали підставу авторам пов'язувати утворення покладів сірки з процесами метасоматозу.

У цей час А.А. Ясинська активно досліджувала колчеданово-поліметалеве і залізо-манганове зруденіння, пов'язане з метаморфічними комплексами Чивчинського і Рахівського відгалужень Мармароського масиву, а також золоторудних об'єктів Українських Карпат. У 1969–1974 рр. учена керувала госпдоговірними роботами з мінералого-генетичного вивчення з елементами мінералогічного картування золото-поліметалевого зруденіння Берегівського рудного району. Результати цих досліджень висвітлені в наукових звітах і численних публікаціях у співавторстві з О.І. Матковським, Б.Г. Ремешилом та ін. У них уперше наведено мінералого-генетичну типізацію золото-поліметалевого зруденіння на Берегівському родовищі; звернуто увагу на можливу гіпогенну природу окиснених руд.

А.А. Ясинська є співавтором другої частини монографічного зведення "Геология и полезные ископаемые Украинских Карпат", опублікованого 1977 р. Їй, у співавторстві з О.І. Матковським, належить характеристика металевих і неметалевих корисних копалин. Вона також співавтор двох книг багатотомного видання "Минералы Украинских Карпат. Простые вещества, теллуриды, сульфиды (1990); Оксиды, гидроксиды, хлориды, йодиды, фториды" (1995). В цих книгах учена самостійно і частково у співавторстві описала близько 20 мінералів (самородне залізо, борніт, станін, кубаніт, арсенопірит, прустит, гетит, гідрогетит, куприт, тенорит та ін.).

Зацікавлення А.А. Ясинської з третього напрямку тісно переплітаються з регіо-

нально-мінералогічними дослідженнями. Найбільша кількість публікацій стосується сфалериту і самородного золота.

Вивчення цинкових обманок належить до перших науково-дослідних робіт, результати яких лягли в основу вже згадуваної кандидатської дисертації. А. Ясинська вивчила залежність властивостей сфалериту від складу, а також з'ясувала типоморфні особливості мінералу для родовищ різних генетичних типів, уперше виявила вищі температури гомогенізації включень у темнозабарвлених різновидах (350–250°C) і значно нижчі в яснозабарвлених (110–90°C). Вона є співавтором понад десяти публікацій про самородне золото і супровідні мінерали з різних генетичних типів родовищ та рудопроявів, головню, Карпатського регіону. У цих працях проаналізовано особливості морфології, неоднорідності будови, складу і властивостей мінералу, визначено низку типоморфних ознак для різних формаційно-генетичних типів; схарактеризовано вперше виявлені в Українських Карпатах досить рідкісні мінерали – ільваїт, телуриди свинцю і срібла (алтаїт, гесит), сульфосолі стибію і бісмуту (беріїт, козаліт, густавіт-ліліаніт та ін.).

Методичні розробки виконані А.А. Ясинською в ранній період наукової діяльності. Вони стосуються вимірювання електропровідності рудних мінералів у польових умовах за допомогою містка сталого струму, методики вимірювання дисперсії відбивної здатності рудних мінералів у ділянці спектра 0,4–1,0 мк, деяких сучасних методів мінераграфічного дослідження та робочих діаграм щодо вивчення полірованих шліфів.

В окремих публікаціях проаналізовано значення уніфікації мінералогічної номенклатури, термінології під час викладання геологічних дисциплін, досвід викладання кристалографії і мінералогії, мінералого-геохімічної підготовки геологів та розвитку мінералогії у Львівському університеті, роль мінералогічних музеїв у навчальному процесі, внесок окремих учених (А.Г. Бетехтін, Є.К. Лазаренко, М.М. Сливко, Е.О. Янчук) у розвиток мінералогії, прорецензовано підручники Емілії Пшибори “Рентгеноструктурні методи ідентифікації мінералів і гірських порід” та Є.К. Лазаренка “Курс мінералогії”.

Досить різноманітною є науково-організаційна діяльність А.А. Ясинської. Майже 30 років вона була вченим секретарем спеціалізованої вченої ради з захисту докторських і кандидатських дисертацій, багато років – членом редколегії Мінералогічного збірника і членом педагогічної комісії Всесоюзного мінералогічного товариства, є дійсним членом цього товариства з 1969 р. Учена брала активну участь у багатьох наукових форумах різного рівня – міжнародного, Всесоюзного, республіканського, зокрема у з'їздах ВМТ і УМТ, засіданнях комісії Мінералогії і геохімії Карпато-Балканської геологічної асоціації.

А.А. Ясинська вмiла залучати до науково-дослідної роботи талановиту студентську молодь. Під її керівництвом виконано немало робіт, відзначених на різних конкурсах. Зокрема, 1960 р. студент Ф.В. Зузук (нині доцент Волинського університету) уперше дослідив мінеральний склад і властивості головних метеоритотвірних мінералів хондрита *Пултуск*, за що отримав диплом першого ступеня та грошову премію університету. У 1971 р. студентка В.П. Семененко (нині доктор геолого-мінералогічних наук, завідувач відділу космоекології та космічної мінералогії в Інституті геохімії навколишнього середовища НАН України) блискуче захистила дипломну роботу, що стосувалася комплексного мінералого-геохімічного дослідження двох хондритів; згодом ця робота переросла в кандидатську і докторську

дисертації. У 1980 р. студентка Т.Б. Набатнікова виконала наукову роботу з вивчення включень в імпактітовому склі з метеоритного кратера Жаманшин, удостоєну диплома і грошової премії на Всесоюзній науковій студентській конференції в Новосибірському університеті. Словацька студентка Л.І. Шепікова виконала дипломну роботу, присвячену вивченню сульфідної мінералізації Пезинського і Гестянського гідротермальних родовищ Малих Карпат та питанням екології в разі видобутку руд; її опубліковано у співавторстві з А.А. Ясинською на сторінках Мінералогічного збірника (1999, № 49, вип. 1).

Різноманітна наукова, педагогічна, організаторська, громадська та інша діяльність А.А. Ясинської високо оцінена не тільки геологічною громадськістю, а й на державному рівні. За участь у другій світовій війні вона нагороджена орденом Вітчизняної війни другого ступеня (1985) й 11 медалями: “За оборону Сталінграда” (1942), “За бойові заслуги” (1944), “За перемогу над Німеччиною” (1945), “20, 30, 40 і 50 років Перемоги”, “50, 60 і 70 років збройних сил СРСР”, “Ювілейною медаллю Жукова” (1996). Ангеліна Андріївна отримала нагрудні значки Ветерана 62-ї армії генерала Чуйкова за оборону Сталінграда та Ветерана окремої приморської Армії генерала Срьоменка за визволення Керчі й Севастополя.

За заслуги у розвитку вищої освіти, підготовці висококваліфікованих спеціалістів для народного господарства і науки та за досягнуті успіхи у розвитку наукових досліджень нагороджена чотирма медалями (1960, 1967, 1970, 1987), нагрудним значком “За відмінні успіхи в роботі” МВССО СРСР (1979) та Почесною грамотою МВССО СРСР (1986). За роботу з розширення й укріплення Українського мінералогічного товариства та керівництво його Львівським відділенням одержала диплом Президії та Ради Всесоюзного мінералогічного товариства (1972). За видатні заслуги в розвитку мінералогічної науки в Україні та багаторічну педагогічну діяльність обрана почесним членом Українського мінералогічного товариства (1991).

А.А. Ясинська є не тільки відомим ученим і педагогом, скрупульозним дослідником і відмінним діагностом мінералів, а й прекрасним сім'янином. У стінах рідного університету ще в студентські роки вона знайшла друга свого життя – Володимира Колтуна, з яким виховали двох дітей, що пішли по їхньому шляху і стали кандидатами наук.

На жаль, у житті Ангеліни Андріївни не обійшлося без важких родинних потрясінь, які вона мужньо, як і в роки війни, перенесла і продовжувала виховувати дітей та внуків, активно займалася науковою, педагогічною та громадською роботою і свій 80-річний ювілей зустріла в доброму здоров'ї й бадьорому настрої.

Усі, хто зібрався 27 вересня 2002 р. на урочистому засіданні вченої ради геологічного факультету, сердечно привітали А.А. Ясинську з її славним ювілеєм і побажали їй доброго здоров'я на многі літа. З цієї нагоди ректор Львівського національного університету імені Івана Франка проф. Іван Вакарчук висловив їй подяку за довголітню сумлінну працю й досягнуті успіхи в науковій, педагогічній і громадській роботі, а Володимир Побережський за дорученням Державної геологічної служби України вручив їй медаль ім. В. Лучицького. Випускники геологічного факультету, її учні вручили їй квіти, сувеніри, цінні подарунки.

Завершився цей ювілей на кафедрі мінералогії, де за святковим столом велись дружні розмови, виринали спогади... Цей день надовго залишиться в пам'яті не тільки А. Ясинської, а й її учнів, близьких, колег і друзів.

**ANHELINA YASYNS'KA – THE FIRST POST-GRADUATE STUDENT
OF YEVHEN LAZARENKO
(regarding the 80th anniversary from birthday)**

O. Matkovs'kyi, P. Bilonizhka

*Ivan Franko National University of Lviv
Hrushevskogo st. 4, UA – 79005 Lviv, Ukraine
E-mail: geomin@geof.franko.lviv.ua*

The vital and creative way of Anhelina Yasyns'ka is analysed; her valuable contribution to preparation of mineralogical personnel and development of space and regional mineralogy is marked.

Key words: space mineralogy, meteorites, regional mineralogy, ore minerals, Lviv University.

Стаття надійшла до редколегії 12.10.2002
Прийнята до друку 12.10.2002